

Олег Баган

Ivan Franko Drohobych State

Pedagogical University

bahan.o59@gmail.com

ORCID: 0000-0002-8414-0670

POZNAŃSKIE STUDIA SLAWISTYCZNE

NR 26 (2024)

DOI: 10.14746/pss.2024.26.6

Data przesłania tekstu do redakcji: 20.11.2023

Data przyjęcia tekstu do druku: 14.05.2024

Тема Чорного моря в літературних інтрепретаціях Євгена Маланюка

ABSTRACT: Bahan Oleh, *The Theme of the Black Sea in the Literary Interpretations of Yevhen Malanyuk*, "Poznańskie Studia Slawistyczne" 26. Poznań 2024. Wydawnictwo "Poznańskie Studia Polonistyczne," Adam Mickiewicz University, Poznań, pp. 117–129. ISSN 2084-3011.

The article interprets artistic images on the theme of the Black Sea in the work of the iconic Ukrainian poet and thinker of the interwar period – Yevhen Malanyuk. Emphasis is placed on the expressiveness of the artistic thinking of Malanyuk, who managed to create bright and multifaceted images-symbols and images-concepts regarding the mental and civilizational attraction of the Ukrainian ethnic group to the Black Sea. It is traced how the author substantiated his poetic visions with deep theoretical reflections in historiosophical and cultural essay writing. The central idea of the writer: the Black Sea was and is an important geopolitical and geocultural frontier for the Ukrainian ethnic group and its state. It is explained why Malanyuk believed that the Hellenistic and Scythian-Sarmatian archetypes from Ukrainian ethnogenesis determined the peculiarities of the Ukrainian psychotype.

KEYWORDS: Black Sea; civilization; ethnopsychology; culturology; historiosophy; images-symbols; Hellenism; Sarmatism



This is an open access article licensed under the Creative Commons BY-ND 4.0 License (<https://creativecommons.org/licenses/by-nd/4.0/>). © Copyright by the Author(s).

Українські письменники міжвоєнної доби на еміграції інтенсивно шукали ідейних та культурологічних шляхів для національного самоствердження. Поразка національної революції 1917–1920 років була для них і для всього суспільства глибоко психологічною травмою. Тому в розвитку нових глобальних візій культурологічного й геополітичного змісту ці автори бачили запоруку ментального одужання нації.

Серед еміграційних літературних груп і течій, закономірно, виділялися письменники-вісниківці, які були світоглядними консерваторами й традиціоналістами і творили найяскравіше в естетичному плані явище *вісниківського, або динамічного неоромантизму* (Баган, 2012, 16–48). Головною трибуною розвитку їхніх ідей та естетичних теорій став львівський журнал *Літературно-науковий вістник*, який виходив протягом 1922–1932 років за редакцією Дмитра Донцова (1883–1973). (Після розколу в редколегії журнал під назвою *Вістник* продовжував виходити протягом 1933–1939 років). Ідеї цього часопису доволі швидко захопили еміграційну українську молодь в Чехословаччині, де невдовзі з'явилися ідеологічно споріднені їм за ідеологією журнали *Студентський вісник* (1923–1931) і *Проблем* (1932–1943), які виходили в Празі і мали колективні редколегії; на території Польщі, де у 1933 році був заснований консервативно-традиціоналістський журнал *Ми* (1933–1938) за редакцією Андрія Крижанівського (1907–1950?); у межах Румунії, де протягом 1934–1939 років в Чернівцях виходив журнал правого спрямування *Самостійна думка* (1931–1937) за редакцією Сильвестра Никоровича (1905–1953). Зрозуміло, що *Літературно-науковий вістник* потужно впливав на нове покоління українських культурників у Галичині, де видавалися близькі йому за духом журнали *Смолоскипи* (1927–1929), *Студентський шлях* (1931–1934), *Дажбог* (1931–1935), *Обрії* (1936–1937), *Напередодні* (1938–1939) (всі виходили у Львові). Останні три редагував відомий галицький критик Богдан Кравців (1904–1975) (Баган, 2009, 6–48).

Так була створена широка інтелектуальна, культурологічна платформа для розвитку нового візіонерства в плані переосмислення національної історії та моделювання глобальних наративів утвердження України. У цьому середовищі розвинулася оригінальна

літературна теорія та естетична програма, яка синтезувала в собі принципи неоромантизму та неокласицизму (Баган, 2012, 16–48). Серед авторів цього середовища виділявся письменник і есеїст Євген Маланюк (1897–1968). Він походив з Південної України: народився на межі степової зони, в містечку Новоархангельськ, і сформувався в м. Єлисаветграді, де навчався в реальному училищі (Куценко, 2001, 11–80). В молодості майбутній поет воював–спочатку на фронтах Першої світової війни, потім в армії суверенної Української народної республіки (УНР). У 1920 році він опинився в таборах для інтернованих вояків Армії УНР в Польщі (Каліш, Щипйорно, Ланьцут, Пйонтркув-Трибунальський). Тут, часто друкуючись в таборових часописах, Є. Маланюк став відомим автором, особливо, коли він увійшов до редколегії модерністського літературного журналу *Веселка* (1922–1923) (Крупач, 2004, 268–285). Тоді активно писав і вірші, й есе. Поступово письменник змінив свою естетичну програму з принципів символізму на засади неокласицизму та неоромантизму. Від 1923 року Є. Маланюк почав орієнтуватися на ідейно-естетичну програму журналу *Літературно-науковий вістник*, зав'язав творчі стосунки із впливовим есеїстом Дмитром Донцовим, дружба з яким тривала до кінця життя. Спільно вони витворили широку за програмою, оригінальну за ідеями, яскраву за стильовим наповненням літературну есеїстику й критику (Омельчук, 2011, 27–73).

На середину 1920-х років Є. Маланюк вже був лідером нової літературної течії вісниківського неоромантизму. Літературне визнання він здобув у 1925 році поетичною збіркою *Стилет і стилос*. Паралельно письменник активно утверджувався як мислитель-есеїст. Є. Маланюк друкувався майже в усіх названих вище журналах правого спрямування. Особливу славу йому принесли есе: *Ідеї і дії* (1923), *Кінець російської літератури* (1926), *В пазурах раціоналізму* (1926), *Крути: народини нового українця* (1929), *Українська література в світлі сучасності* (1930), *Остання доба нашої літератури* (1931), *Петербурґ як літературно-історична тема* (1931), *Гоголь–Гоголь* (1935). (Баган, Матковський, 2009, 307–311), (Барабаш, 2013, 365–378), (Славутич, 1992, 276–285).

У 1923 році Є. Маланюк переїхав до Чехословаччини на навчання в Українській Господарській Академії в Подєбрадах, а в 1929 році

переселився до Варшави, де отримав місце роботи як фаховий інженер-проектант. Однак систематичні публікації на сторінках *Літературно-наукового вісника* зробили його близьким і зрозумілим в усій Західній Україні. Світогляд письменника формувався на засадах ідеалістичної філософії ірраціоналізму (Артур Шопенгауер, Томас Карлайл, Фридрих Ніцше, Анрі Берґсон, Хосе Ортеґа-і-Гасет), цивілізаційної теорії в історіософії (Освальд Шпенґлер, Арнольд Джеймс Тойнбі), на основі ідеї ментальної історіографії французької історичної школи *Анналів* (Марк Блок, Люсьєн Февр та ін.). Синтезуючи ці ідеї та теоретичні положення, Є. Маланюк зумів витворити свою оригінальну версію українського *філософського консерватизму та неоромантизму*. Багато його ідей та осмислених проблем стали провіденційним для українства. Одна з таких – про *південно-чорноморські основи української ментальності і духовності*.

Про ідею Чорного моря писав друг і однодумець Є. Маланюка Юрій Липа (1900–1944), з яким вони спільно належали до літературної течії вісниківського неоромантизму й ідея якого, очевидно, вплинули на Є. Маланюка. Ю. Липа, який проживав переважно на теренах Польщі, закінчив Познанський університет, був автором трактату *Чорноморська доктрина* (1941), праці *Чорноморський простір. Атлас* (1941), засновником у Варшаві *Чорноморського інституту* (1940). У цьому інституті працювали відомі емігрантські науковці Лев Биковський, Іван Шовгенів, Михайло Міллер, які активно писали на теми південноукраїнської історії, культури та економіки. Саме Ю. Липа, як явний лідер цього середовища, першим ґрунтовно описав геополітичні, господарські, етно-демографічні та культурні особливості макрорегіону Чорного моря. Його центральна ідея полягала в тому, що народи Чорномор'я повинні об'єднатися, створити спільний економічний та політичний простір. Це об'єднання розглядалося як можлива реальна геополітична альтернатива до міжнародних впливів Російської імперії. Ю. Липа обґрунтовував етнопсихологічну близькість народів Чорномор'я, передбачав звільнення народів Кавказу і Закавказзя з перспективою прилучення до Чорноморського союзу.

Внаслідок повторної окупації всієї території України у 1945 році ідеї Ю. Липи, який був убитий совєтськими каральними органами на

території Галичини в 1944 році як «ворог советської влади», зі зрозумілих причин не розвивалися в українській культурі. Сам макрорегіон Північного Чорномор'я, який входив до СРСР, був підданий посиленій русифікації в повоєнну добу. Українські письменники якщо й писали на теми Чорного моря, то лише в ключі офіційного советської пропаганди та соціалістичних наративів. Наприклад, чудова літературна мариністика прозаїка Юрія Яновського (1902–1954), до слова, земляка Є. Маланюка, була майже цілком забута в українському літературознавстві. Після здобуття незалежності України в 1991 році відновилися дослідження чорноморської тематики в класичній українській художній літературі. Спеціальних досліджень про чорноморські мотиви у творчості письменників-вісниківців загалом, чи Євгена Маланюка зокрема, немає.

Цікаву версію єдності макрорегіону Чорного моря сьогодні подав американський вчений Чарльз Кінг у праці *Історія чорного моря* (Кінг, 2011), який мимовільно вийшов на ті ж ідеї і проблеми, що й Юрій Липа. Хоча американський автор і константував, що наразі зближення держав Чорноморського басейну неможливе через суттєві розходження геополітичних інтересів Росії, Туреччини та Греції як провідних країн макрорегіону (Кінг, 2011, 298). Нинішня російсько-українська війна, зрозуміло, змінила ситуацію, розвиток якої ще важко передбачити.

Отже, однією з центральних проблем в історіософії та культурології Є. Маланюка була тема *південної цивілізаційної зорієнтованості України, до простору Чорного моря як епіцентру глобальних геокультурних та геополітичних процесів*. Письменник вважав, нове поглиблене тлумачення історії Півдня України й ролі Чорномор'я в становленні української ментальності та культури дозволить переосмислити ментально-цивілізаційні основи української нації, зрозуміти цей геокультурний простір як осьову лінію України, кардинально переорієнтувати напрямні розвитку українського соціуму. У такий спосіб поет хотів вплинути на мислення нового покоління, перед яким замість сентиментально-етнографічного образу батьківщини, образу понурої селянської нації, яка уперто бореться за своє соціальне виживання, тримаючись низинного простору історії, мала постати візія України як одного з цивілізаційних

епіцентрів Європи, візія могутньої морської держави майбутнього, яка перетворюється на провідну країну всієї Південно-Східної Європи.

За версією Євгена Маланюка, яку він розгортає в есе *Буряне поліття (1917–1927), Творчість і національність, До проблеми культурного процесу, Начерк культурного процесу, Inter arma, Нариси з історії нашої культури* та ін., Україна як геокультурний простір сформувалася під впливом Півдня, власне Чорномор'я, ширше – Середземномор'я. 1000-літнє залучення Південної ПраУкраїни до греко-римського цивілізаційного кола в добу античності витворило умови для видозміни праукраїнської ментальності, яка під впливом еллінів набула таких ознак, як *м'якість, мрійливість характеру та естетизм* творчої натури. Цей естетизм, наприклад, виливався пізніше в багатстві українського фольклору та етнографії.

Другою основою ПраУкраїни був світ скіфо-сарматів, які проживали на більшій частині української етнічної території приблизно 1000 років (від середини I тис. до н. е. до середини I ст. н. е.). Скіфи й сармати влили в українську душу такі характеристики, як *анархізм, «бароковість»* почувань, *бездержавницькі інстинкти*. Поет на означення цього симбіозу еллінізму та сарматизму в українській ментальності та історії витворює дуже місткі, концентровані образи-символи, на зразок: «Степова Еллада», «Еллада Скитська», «Чорна Еллада», «Сонячна Понтида» тощо. Комплекс Еллади Є. Маланюк вважав найвизначальнішим «підкладом» української культури, її «панетизму і панестетизму» (Маланюк, 1966, 76).

На думку письменника, вся внутрішня суспільна і ментальна проблематика України, яка простежується в її історії до XX століття, обумовлюється географічними особливостями – безмежними степовими просторами, які наче «випивають» енергетику нації, створюють хаотичний темпоритм розвитку її соціуму. Ось як письменник це пояснює в есе *В річницю Чупринки*: «Безвладний, розхристаний, двомірний, ... в такт із широкими помахами важких степових вітрів – він фатальний, цей специфічно український барок, стиль непевности, тривоги, татарських погонь і рвучких заграєв нічних пожарів... стиль Дикого Поля... він сам у собі несе каліцтво, несучільність, руїнність...» (Маланюк, 1930, 967).

Двома ключовими, архетипними поняттями-образами Маланюкової художньої історіософії є «*степ-суходіл*» і «*море*», які він, очевидно, запозичив від О. Шпенглера. Суходіл витворює фатальну інерцію в українському народі, привчає до статички, формує надмірний консерватизм. Натомість море дає народові динаміку, відкритість до зовнішніх світів, плекає багатство фантазії. Цю тему поет осмислював так: «Отся то насиченість української психіки статичним первнем своєрідного східного еллінізму, спостерігально-пасивна вдача епікуреїзованого природними багатствами (землі і підсоння) філософа-хлібороба, нехить до мужеськості і меча, доведена до духової розпусти, замкнуто-евклідівський, імпотентний егоїзм і провінціяльний егоцентризм хуторянського світовідчуття–*головна суть українського проблему*» (Маланюк, 1962, 16).

Ці дві стихії–суходолу й моря–пронизують майже всю лірику Є. Маланюка, вони зринають у настроях його віршів навіть тоді, коли не називаються. Головною суттю-інтригою української історії було змагання між цими двома стихіями: по трагічній втраті берегової чорноморської лінії, яку український етнос активно колонізував від середини I тис. (слов'янські поселення на узбережжі між Дніпром і Дунаєм і в Криму), уся наступна історія українського народу була сповнена постійних поривів до чорноморського простору, через загиби у вигляді кочовищ азійських номадів (печенігів, берендеїв, половців, татар), тиску геополітики Візантії, а потім Оттоманської імперії. Це прекрасно формулює поет у вірші *Батьківщина*:

...Проревіли пороги–й підрізане княже коріння,
 І перекотиполем стає середовище сил...
 А там–море, там море плюскоче в понтійське каміння,
 Там блакитною брамою кличе нас вічність краси.
 Там, завітчаний лавром, всміхається мармур живучий,
 Білі сосни колон під копулою неба зросли.
 Там розбуджену душу ніхто і ніщо не розлучить
 З вічним сонцем Еллади, звитяжцем скитійської мли.
 І тому ця смертельна напруга, цей порив упертий,
 Невгасима жага, що несе до мети крізь віки:
 Безголовая Ніке, осяяна славою смерти... (Маланюк, 1992, 327).

Тут ми бачимо протиставлення світлої стихії моря похмурому простору степу. Між цими ментально-цивілізаційними антиноміями вічно триває змагання. Поет має надію на перемогу «сонця Еллади», але й одночасно відчуває потугу темних, хаотичних сил в середовищі українства. Тому такий трагічний образ України він малює в останньому рядку: «безголовая Ніке» – країна, що до кінця не усвідомлює своєї мети і місії.

Простір Чорного моря – це заповітна мрія українства. Цей шлях до моря топтали діди й прадіди і самого поета, і його ліричного героя, козаки й чумаки: «... Так і піти аж до Криму, до моря і синіх хвиль, / Через степи і яруги, через могили й ковиль. / Так і піти по зорях – прадідам, дідові вслід – / В табір очей неозорих, що проковтнули світ» (Маланюк, 1992, 286).

У цьому прекрасному просторі, оповитому серпанком античного міфу й високого еллінського естетизму, українська людина може віднайти заспокоєння і мету свого існування. В історіософській поезії *Варязька балада*, яка містить лаконічне осмислення ключових проблем української історичної долі, Є. Маланюк малює такий піднесений образ античного Понту: «І далі, там, де берег Кіммерії, / Де Херсонес замріяно біліє / І снить солодкий, вічний, синій сон, / Де кам'янисті межі скитських прерій / Врізаються в козацький буйний Понт / Причалом ґенуезьких кондотьєрів, / Кінцем твоїх бурхливих перепон...» (Маланюк, 1992, 141). Понятійне означення «козацький Понт» вказує на те, що поет надихає своїх сучасників бачити в Чорному морі органічний національний простір, здобутий героїкою і кров'ю козаччини.

Смислові конотації теми моря в Є. Маланюка можуть набувати екзистенційного значення. Море завжди означає в нього *перемогу над чимось, безмір отриманої свободи, самоствердження особистості, подих життєвої свіжості й краси*, як ось у цьому епізоді із циклу *Свічадо моря*: «Аж з'явиться спасення синь, / Ущухне шал, і море змориться. / І неозора далечінь / Свічадом тиші розпрозориться» (Маланюк, 1992, 300).

Тема Чорномор'я несе в ліриці Є. Маланюка глибоке історіософське навантаження. Це водночас і буттєва мрія українства, й середовище колосальної історіотворчої енергетики. Тієї енергетики, яку принесли в Середньовіччі «залізні варяги» із Балтики і своїм нечуванним лицарським поривом поєднали її з енергетикою Чорного моря,

перейнятого духом давньої Еллади. У тому ж циклі *Свічадо моря* це виражається у таких образах:

Від зимної суворости сієї
Далеко південь теплий і п'янкий,
Ті грона винограду, ті вінки
І соняшний гекзаметр Одиссеї,
Що дише ним блакитний Геллеспонт.

Та тільки тут горить нордійська спрага
Узріть дорійську ліпоту колон
Та радісний розмай архіпелагу!

Так, тільки тут, де тліє скудний день,
Де в бідних соснах, зроджених гранітом,
Північний вітер пустокою гуде,–
Пече жага за простором і світом.

... І землю прорізав навіки шлях –
Путь із варяг у греки (Маланюк, 1992, 301).

Водночас Є. Маланюк вносить відчуття трагізму в тему Чорного моря, адже українська мрія про цей простір не зреалізувалася, нація захлинулася у своєму пориві до півдня і втратила державність (поет постійно з драматизмом осмислював у своїй есеїстиці поразку Національної Революції 1917–1920 років як трагічний надлам української історії). У прекрасному вірші *Символ*, в якому автор узагальнює трагічний образ України, є такі величаво-драматичні слова:

Чим далі, тим похмуріш мряки,
Тим небезпечніша дорога...
О, ніби Ніке з Самотраки,
Твоя смертельна перемога:

З одірваною головою,
Безумна і посмертно-біла,

Вона несе над полем бою
Своє сліпе й крилате тіло...

І ось встає із піни Понту
Над хвиль розгойданим свічадом
Співуча мрія горизонту –
Сліпуча Степова Еллада (Маланюк, 1992, 303).

Цей прикінцевий історіософський акцент Є. Маланюка є дуже важливим: це ствердження того, що тільки через охоплення Понту-Чорного моря Україна може реалізувати свою національну ідею-мрію-стати «*Степовою Елладою*», тобто надчорноморською країною з відродженням духом середземноморського світу.

Отже, зроблений нами аналіз художніх концептів на теми Чорномор'я провідного українського поета еміграції міжвоєнної доби унаочнює оригінальність його історіософських і культурософських візій. Осмислення ролі Півдня в історії України та формування української етнопсихології Є. Маланюк пов'язує з двома визначальними ментально-цивілізаційними комплексами: *еллінізму та скіфо-сарматизму*, з архетипами *суходолу та моря*. За допомогою цих образів автор вибудовує всеохопну концепцію тлумачення української історичної долі, яка показується як вічне змагання ментальних імпульсів душевності й естетизму(еллінізму) та анархії почувань (сарматизму), боротьба стихійних сил динаміки (моря) і статички (степу).

Вірші Є. Маланюка мають виразні неокласичні та неоромантичні поетикальні ознаки. Це узгоджувалося із його естетичною теорією про потребу відродження в літературі настроїв маєстатичності та динамізму водночас. Тема історії українського Півдня та Чорного моря давала можливість поетові розвинути ідейний традиціоналізм, що відповідало його світоглядним засадам. Водночас Чорне море виступало в його творчості як магічний заповіт, віддалений міф українського національного еросу, героїчний і світлий. Є. Маланюк, відтак, залишив у своїй ліриці маєстатичні образи-символи «*Степової Еллади*», «*Еллади Скитської*», які стали своєрідними метафорами самої України.

Література

- Баган, О. (2009). *Вісниківство як понадчасовий феномен: ідеологія, естетика, настрійність*. В: *Вісниківство: Літературна традиція та ідеї*. Ред. О. Баган. Вип. 1. Дрогобич: Коло, с. 6–48.
- Баган, О. (2012). *Естетичні засади вісниківського неоромантизму*. В: *Вісниківство: Літературна традиція та ідеї*. Ред. О. Баган. Вип. 2. Дрогобич: Посвіт, с. 16–48.
- Баган, О. (2018). *Стильові та поетикальні особливості творчості письменників-вісниківців*. В: *Українська література ХІХ–ХХ століть у літературознавчих дискурсах*. Ред. П. Іванишин. Дрогобич: Посвіт, с. 28–87.
- Баган, О., Матковський, І. (2009). *Історіософсько-культурологічні візії Євгена Маланюка*. В: *Вісниківство: Літературна традиція та ідеї*. Ред. О. Баган. Вип. 1. Дрогобич: Коло, с. 307–311.
- Барабаш, Ю. (2013). *Український Єремія. Євген Маланюк: Парадигма малоросійства*. В: Ю. Барабаш. *Не відверну лица: Штрихи до літературної автобіографії*. Київ: Темпора, с. 365–378.
- Кінг, Ч. (2011). *Історія чорного моря*. Київ: Ніка-Центр.
- Крупач, М. (2004). *Літературно-естетичне товариство «Веселка» (1922–1923)*. С.І.: Парадигма, с. 268–285.
- Куценко, Л. (2001). *Доміnius Маланюк: тло і постать*. Кіровоград: Центрально-Українське видавництво, с. 11–80.
- Маланюк, Є. (1930). *В річницю Чупринки*. «Літературно-науковий вістник», № 11, с. 970–974.
- Маланюк, Є. (1962). *Буряне поліття (1917–1927). Книга спостережень*. Т. 1. Торонто: Гомін України, с. 11–32.
- Маланюк, Є. (1966). *Нириси з історії нашої культури*. В: Є. Маланюк, *Книга спостережень*. Т. 2. Торонто: Гомін України, с. 63–133.
- Маланюк, Є. (1992). *Батьківщина*. В: Є. Маланюк. *Поезії*. Львів: «Фенікс» ЛТД, с. 326–327.
- Маланюк, Є. (1992). *Варязька балада*. В: Є. Маланюк. *Поезії*. Львів: «Фенікс» ЛТД, с. 140–142.
- Маланюк, Є. (1992). *Подорож*. В: Є. Маланюк. *Поезії*. Львів: «Фенікс» ЛТД, с. 286–287.
- Маланюк, Є. (1992). *Свічадо моря*. В: Є. Маланюк. *Поезії*. Львів: «Фенікс» ЛТД, с. 299–302.
- Маланюк, Є. (1992). *Символ*. В: Є. Маланюк. *Поезії*. Львів: «Фенікс» ЛТД, с. 303.
- Омельчук, О. (2011). *Українські вісниківська критика*. В: О. Омельчук, *Літературні ідеали українського вісниківства (1922–1939)*. Київ: Смолоскип, с. 27–73.
- Славутич, Яр. (1992) *Історіософія Є. Маланюка*. В: Я. Славутич. *Меч і перо: Вибрані дослідження*. Київ: Дніпро, с. 276–289.
- [Bagan, O. (2009). *Visnikivstvo âk ponadčasovij fenomen: ideologija, estetika, nastrojenist'*. V: *Visnikivstvo: Literaturna tradiciâ ta idej*. Red. O. Bagan. Vip. 1. Drogobic': Kolo, s. 6–48.

- Bagan, O. (2012). *Estetični zasadi visnikivs'kogo neoromantizmu*. V: *Visnikivstvo: Literaturna tradiciâ ta ideï*. Red. O. Bagan. Vip. 2. Drogobič: Posvit, s. 16–48.
- Bagan, O. (2018). *Stil'ovi ta poetikal'ni osoblivosti tvorčosti pis'mennikiv-visnikivciv*. V: *Ukraïns'ka literatúra XIX–XX stolit' u literaturoznavčih diskursah*. Red. P. İvanišin. Drogobič: Posvit, s. 28–87.
- Bagan, O., Matkovs'kij, İ. (2009). *İstoriosofs'ko-kul'turlogični vizii Êvgena Malanûka*. V: *Visnikivstvo: Literaturna tradiciâ ta ideï*. Red. O. Bagan. Vip. 1. Drogobič: Kolo, s. 307–311.
- Barabaš, Ū. (2013). *Ukraïns'kij Êremiâ. Êvgen Malanûk: Paradigma malorosijstva*. V: Ū. Barabaš. *Ne vidvernu licâ: Štrihi do literaturnoi avtobiografii*. Kiïv: Tempora, s. 365–378.
- King, Ć. (2011). *İstoriâ čornogo morâ*. Kiïv: Nika-Centr.
- Krupač, M. (2004). *Literaturno-estetične tovaristvo «Veselka» (1922–1923)*. S.l.: Paradigma, s. 268–285.
- Kucenko, L. (2001). *Dominus Malanûk: tlo i postat'*. Kirovovgrad: Central'no-Ukraïns'ke vidavnicтво, s. 11–80.
- Malanûk, Ê. (1930). *V ričnicû Ćuprinki*. «Literaturno-naukovij vistnik», № 11, s. 970–974.
- Malanûk, Ê. (1962). *Burâne polittâ (1917–1927). Kniga sposterežen'*. T. 1. To-ronto: Gomin Ukraïni, s. 11–32.
- Malanûk, Ê. (1966). *Nirisi z istorii našoi kul'turi*. V: Ê. Malanûk, *Kniga sposterežen'*. T. 2. Toronto: Gomin Ukraïni, s. 63–133.
- Malanûk, Ê. (1992). *Bat'kivšina*. V: Ê. Malanûk. *Poezii*. L'viv: «Feniks» LTD, s. 326–327.
- Malanûk, Ê. (1992). *Varâz'z'ka balada*. V: Ê. Malanûk. *Poezii*. L'viv: «Feniks» LTD, s. 140–142.
- Malanûk, Ê. (1992). *Podorož*. V: Ê. Malanûk. *Poezii*. L'viv: «Feniks» LTD, s. 286–287.
- Malanûk, Ê. (1992). *Svičado morâ*. V: Ê. Malanûk. *Poezii*. L'viv: «Feniks» LTD, s. 299–302.
- Malanûk, Ê. (1992). *Simvol*. V: Ê. Malanûk. *Poezii*. L'viv: «Feniks» LTD, s. 303
- Omel'čuk, O. (2011). *Ukraïns'ki vistnikivs'ka kritika*. V: O. Omel'čuk, *Literaturni ideali ukraïns'kogo visnikivstva (1922–1939)*. Kiïv: Smoloskip, s. 27–73.
- Slavutič, Âr. (1992). *İstoriosofiâ Ê. Malanûka*. V: Â. Slavutič. *Meč i pepro: Vibrani doslidžennâ*. Kiïv: Dnipro, s. 276–289.]

- **OLEH BAHAN** – candidate of philological sciences, associate professor of the department of Ukrainian literature and theory of literature, Ivan Franko Drohobych State Pedagogical University; literary critic, essayist, culturalologist, author of the books: *The Artistic Word and National Identity* (2021), *Cultural*

and Sophistic Issues in Ivan Franko's Literary Studies (Late Period of Creativity: 1895–1907) (2021), *The Phenomenon of Galicia in Historiosophical, Cultural, Political Interpretations* (2023); editor-in-chief of the scientific journal “Visnykivstvo: Literary Tradition and Ideas,” responsible editor of the scientific journal “Galicia: Literature and Cultural and Historical Foundations”.